Perustuslakivaliokunnalle

Perustuslakivaliokunta on pyytänyt minulta lausuntoa hallituksen esityksestä laeiksi sosiaalihuoltolain, ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamisesta (HE 113/2025 vp).

Hallitus ehdottaa sosiaalihuoltolakiin lisättäväksi uutta säännöstä teknologisten ratkaisujen käyttämisestä asiakkaan sosiaalipalveluissa ja säännöksiä teknisestä valvonnasta sosiaalihuollon toimintayksiköiden yhteisissä tiloissa. Nyt ehdotettu säännös teknologisten ratkaisujen käyttämisestä on kirjoitettu kaikki sosiaalihuollon asiakkaat kattavaan muotoon, mutta on ilmeistä, että sen ensisijainen soveltamisala olisi vanhuspalveluissa.

Vanhuspalvelut toteuttavat perustuslain 19 §:n 1 ja 3 momentin mukaisia perusoikeuksia: ihmisarvoisen elämän edellyttämää välttämätöntä huolenpitoa ja jokaiselle turvattavia riittäviä sosiaali- ja terveyspalveluita. Perustuslain 19 §:n 1 momentin tarkoittama oikeus on niin sanottu subjektiivinen oikeus, johon ihmisarvoisen elämän edellyttämää välttämätöntä toimeentuloa tai huolenpitoa tarvitseva voi välittömästi vedota.

Käsiteltävänä olevaa lakiesitystä on arvioitava kummankin edellä lainaamani perustuslain 19 §:n säännöksen kannalta. Lakiesityksen säätämisjärjestysperusteluissa

korostetaan aivan oikein ihmisarvon merkitystä perusoikeus- ja ihmisoikeusjärjestelmän kokonaisuudessa. Olen perustuslakivaliokunnalle antamissani lausunnoissa yrittänyt tähdentää, että perustuslain 19.1 § perustaa oikeuden ei vain biologisen elämän jatkuvuuden vaan *ihmisarvoisen elämän* kannalta välttämättömään huolenpitoon. Tästä on jälleen muistutettava. Samoin on muistutettava siitä, että ihmisarvoiseen elämään, jonka edellyttämä välttämätön huolenpito vanhuksille on perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaisesti turvattava, kuuluvat myös sosiaaliset kontaktit. Perustuslakivaliokunnan tulisi lausunnossaan mielestäni erikseen huomauttaa tästä. Monelle kotonaan asuvalle vanhukselle hoitohenkilökunnan käynnit ovat ainoita tai miltei ainoita sosiaalisia kontakteja. Lakiesityksen selvänä tavoitteena on – kuten siihen sisältyvä ehdotus henkilöstömitoituksen muuttamiseksi osoittaa – vähentää hoitokäyntejä ja näin hoitohenkilökunnan tarvetta, vaikka esityksen perusteluissa paikoin toisin yritetäänkin esittää. Ehdotetun 47.3 §:n 3) kohdan mukaan teknologisen ratkaisun käyttöönotossa ja käytössä on huolehdittava siitä, että asiakkaan oikeus inhimilliseen kohtaamiseen ja henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen toteutuu. Epäselväksi jää, miten tästä huolehditaan, kun esityksen keskeisenä tavoitteena on nimenomaan vähentää inhimillistä kohtaamista ja henkilökohtaista vuorovaikutusta. Perustuslakivaliokunta painottikin lausunnossaan 24/2022 vp, ”etteivät esimerkiksi etäkäynnit voi kokonaan korvata fyysisiä asiakastapaamisia” ja että ”sääntelyn valmistelussa onkin pohdittava, miten huolehditaan asiakkaan mahdollisuudesta ylläpitää suhteita muihin ihmisiin”.

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa 24/2022 vp arvioitiin hallituksen ehdottamia säännöksiä niin sanotuista turva-auttamis- ja etäpalveluista. Valiokunnan mukaan sääntelylle oli sinänsä osoitettavissa perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävät perusteet. Valiokunnan mukaan sekä turva-auttamis- että etäpalvelun sisältö jäi kuitenkin perustuslain kannalta ongelmallisen yleispiirteiseksi. Turva-auttamispalveluista valiokunta totesi, että ”sääntelyn vaikutukset perustuslain 10 §:ssä turvattuihin oikeuksiin ovat hyvin erilaisia esimerkiksi silloin, kun kyse on turvarannekkeesta, jota käyttämällä asiakas voi itse ottaa yhteyden turva-auttamispalvelun tarjoajaan, kuin silloin, kun kyse on jonkinlaisesta automaattisesti asiakkaan liikkumista tarkkailevasta laitteistosta”. Sääntely näytti valiokunnan mukaan mahdollistavan ”hyvin syvälle käyvän puuttumisen yksityiselämän suojaan”, eikä siitä esimerkiksi käynyt ilmi, ”minkälainen turva-auttamispalvelun toteuttamistapa olisi,

mitä henkilötietoja turva-auttamispalvelun tuottamisessa kerättäisiin tai missä määrin turva-auttamispalvelun käyttöönotto perustuisi suostumukseen”.

Etäpalveluista valiokunta totesi hallituksen esityksen säätämisjärjestysperusteluissa viitatun ”myös asiakkaan kotiin asennettaviin sensoreihin ja muihin laitteisiin, joiden avulla hoitohenkilöstö voi etäyhteydellä seurata muun muassa asiakkaan elintoimintoja, aktiivisuutta, ravitsemustilaa ja unirytmiä”. Ehdotettu säännös vaikutti ”mahdollistavan paitsi yksittäiset, asiakkaan omaa aktiivisuutta edellyttävät yhteydenotot etävälinein myös esimerkiksi ilman asiakkaan aktiivisuutta tapahtuvan henkilön elintoimintojen seurannan” ja näin ”hyvin syvälle käyvän puuttumisenkin yksityiselämän suojaan”. Tästäkään sääntelystä ei käynyt ilmi, mitä henkilötietoja teknologisten ratkaisujen avulla kerätään ja miten niitä käsitellään, eikä myöskään, perustuiko teknologisten ratkaisujen käyttöönotto aina asiakkaan nimenomaiseen suostumukseen. Valiokunta edellytti myös etäpalveluita koskevan säännöksen poistamista lakiehdotuksesta tai sen huomattavaa täsmentämistä.

Myös nyt käsiteltävä ehdotus sosiaalihuoltolain 47 §:ksi mahdollistaisi syvälle käyvät puuttumiset asiakkaan yksityisyyden, mukaan luettuna kotirauhan, suojaan, josta on säädetty perustuslain 10 §:ssä. Pidän kyseenalaisen täyttääkö 47 §:n 2 momentti laaja-alaisuudessaan ja yleisluonteisuudessaan perusoikeusrajoituksia koskevan sääntelyn täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vaatimuksen. Tulkitsen perustuslakivaliokunnan lausuntoa 24/2022 vp siten, että valiokunta edellytti asiakkaan suostumusta teknologisten ratkaisujen käyttöönotolle. Pidän tätä vaatimusta perusteltuna asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteuttamiseksi – tilanne on lähellä terveydenhoitoa, jossa on noudatettavana perusoikeusjärjestelmään tukeutuva tietoon perustuvan suostumuksen periaate. Hallituksen esityksen perusteluissa käsitellään nurinkurisella tavalla suostumuksen merkitystä perusoikeusrajoituksissa. Perustuslakivaliokunnan kantahan on ollut se, että suostumuksellakaan ei voida oikeuttaa mitä tahansa perusoikeusrajoituksia, mutta tämä ei suinkaan tarkoita sitä, että suostumuksella ei olisi perusoikeusarvioinnissa mitään merkitystä. Päinvastoin, itsemääräämisoikeus saattaa nimenomaan edellyttää suostumusta, kuten asianlaita on terveydenhoidossa ja käsitykseni mukaan myös silloin, kun päätetään yksityisyyden suojaan syvälle kajoavien teknologisten ratkaisujen käyttöönotosta.

Valiokunta edellytti lausunnossaan 24/2022 vp säännöksiä myös siitä, mitä henkilötietoja etäpalveluissa kerätään ja miten niitä käsitellään. Nyt arvioitavassa hallituksen esityksessä viitataan näiltä osin lakiin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä. En pidä tällaista yleisluonteista viittausta perustuslain 10.1 §:n takaaman yksityisyyden suojan kannalta riittävänä. Kerättävät ja tallennettavat tiedot tulee määritellä, ja myös niiden säilyttämisajasta on säädettävä erikseen . Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain liitteenä on luettelo erityyppisten asiakastietojen säilyttämisajasta. Luettelon mukaan esimerkiksi ”sosiaalipalveluissa kuvattavat video- ja äänitallenteet saa hävittää, kun käyttötarve on päättynyt ja tarvittavat kirjaukset on tehty asiakasasiakirjoihin”. Yksityisyyden suojan kannalta olennaista ei tietenkään ole, milloin tallenteet saa vaan milloin ne tulee hävittää.

Valiokunta totesi lausunnossaan 24/2022 vp käsityksenään, että lainvalmistelussa tulisi kiinnittää huomiota myös siihen, ”miten huolehditaan muiden kuin asiakkaan (esimerkiksi hänen kanssaan samassa taloudessa asuvien) perusoikeuksista”. Tämä näkökohta on jäänyt hallituksen lakiehdotuksessa ja esityksen säätämisjärjestysperusteluissa huomiotta.

Pidän televalvontaa sosiaalihuollon toimintayksiköissä yhteisissä asiakastiloissa perusoikeusjärjestelmän, erityisesti perustuslain 10 §:n, kannalta mahdollisena. Kiinnitän kuitenkin huomiota hallituksen esityksen säätämisjärjestysperustelujen kantaan, jonka mukaan nämä yhteiset tilat eivät kuuluisi kotirauhan suojapiiriin. Pidän tätä kantaa ongelmallisena. Yhteisissä tiloissa toteutetaan yhdessä kodinomaisia toimintoja: ruokaillaan, katsotaan televisiota, seurustellaan, lyödään korttia jne. Yhteiset tilat ovat oman asuinhuoneen kodin jatkeita. Perustuslakivaliokunnan tulisi lausunnossaan nähdäkseni ottaa arvioida hallituksen esityksen säätämisjärjestysperustelujen puoltamaa tulkintaa.

Sysmässä 21.10.2025

Kaarlo Tuori